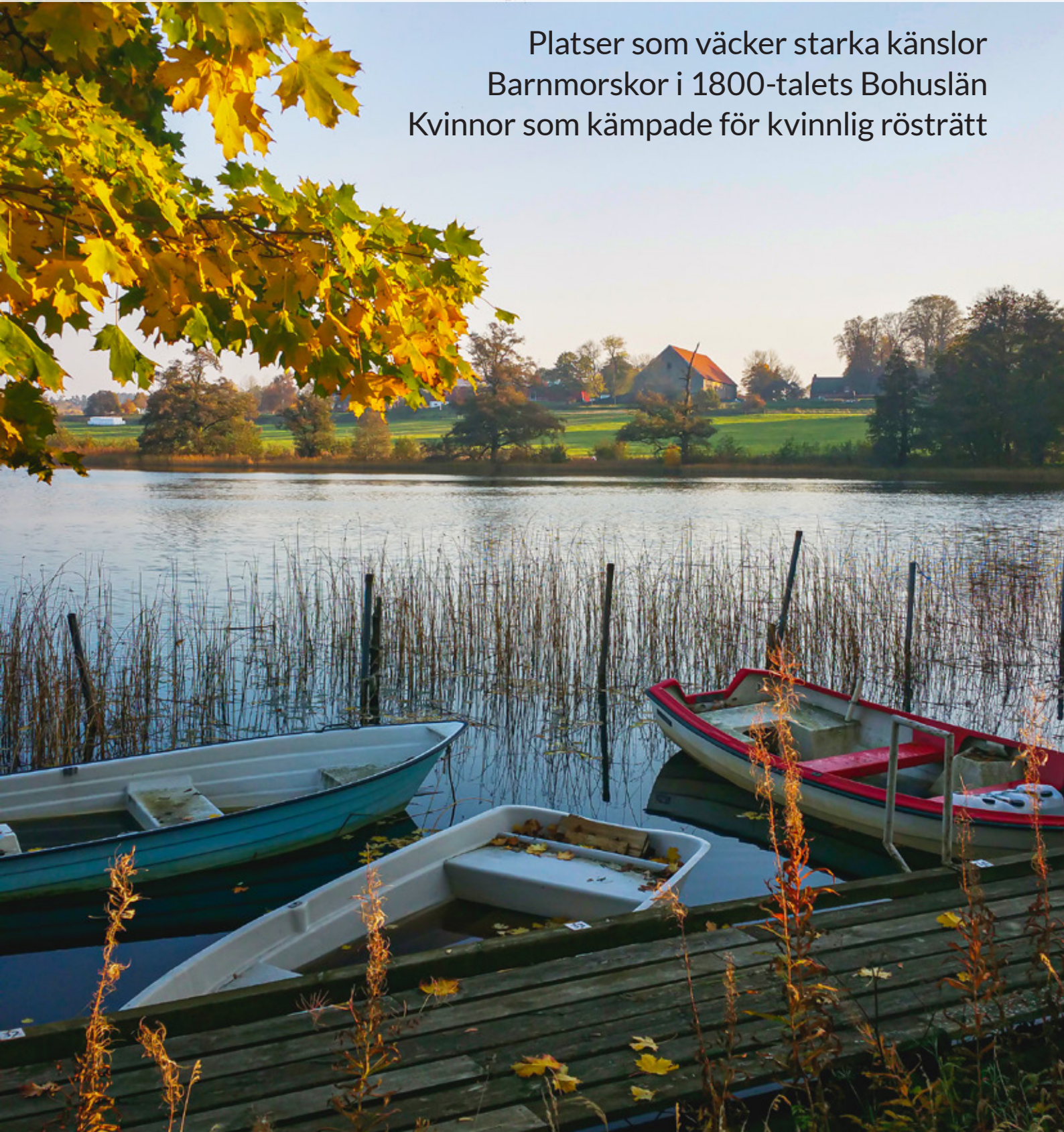

Bohusarvet

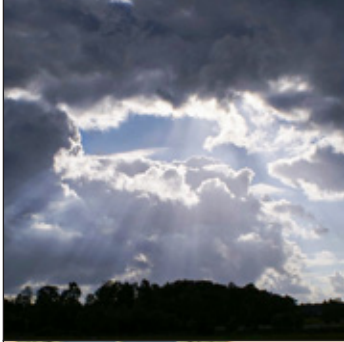
Tidskrift för Bohusläns hembygdsförbund 2021:3 årgång 15

Platser som väcker starka känslor
Barnmorskor i 1800-talets Bohuslän
Kvinnor som kämpade för kvinnlig rösträtt

3

6

8

11

12

16

Ur innehållet

Insamling av kramar	3
Kvinnor som kämpade för kvinnlig rösträtt	4
Platser som väcker känslor	6
Sommaren som gått	8
Vad hade Alfred Nobel i flaskorna?	10
Jan Nilsson forskar om brott i norra Bohuslän under 1800-talet	11
Barnmorskor i 1800-talets Bohuslän och brott kopplade till dem	12
Om äldre finnvävar	16
Så blir vi yngre – strukturer och attityder inom hembygdsrörelsen	19
Hösten på Bohusläns museum	20
Boktips	21
Notiser	22

Omslag fram
Vid Nääs, Floda
Foto Marika Russberg

Omslag bak
Solnedgång över Väderöbod
Foto Harri Kantola

Det blev ännu en sommar präglad av pandemi, med hemester eller svemester. Det har gjort att fler har upptäckt smultronställen hemmavid eller lite längre bort, kanske en miljö som förvaltas av en kulturarvsförening?

En tillbakablick på sommaren hos några av Bohusläns hembygdsförbunds medlemsföreningar får du i detta nummer av Bohusarvet. Men nu är det höst och kanske har du mer tid till att läsa när mörkret faller på? I detta nummer kan du läsa om allt från barnmorskor i 1800-talets Bohuslän och rättsfall kopplade till barnmorskorna, till finnvävens historia. Det handlar alltså en hel del om kvinnor i detta nummer och det passar väl bra – när detta skrivs är det på dagen 100 år sedan första riksdagsvalet där kvinnor fick rösta. Några av dem som kämpade för kvinnlig politisk rösträtt i Bohuslän möter du i detta nummer och tema demokrati fortsätter i Bohusarvet. Likaså tema hembygdsforskare, i detta nummer får du möta Jan Nilsson, aktiv inom hembygdsrörelsen och som författare. Vill du läsa ännu mer? Då finns som vanligt också några boktips!

Marika Russberg
Redaktör

Trevlig läsning och ha en fin höst!

Efterlängttade kramar

Efterlysning av ögonblick av återseendets glädje

Just nu pågår det som förmodligen kommer att bli den största vaccinationsinsatsen i Sveriges och hela världens historia. För många innebär det en möjlighet att återförenas med nära och kära efter lång tid isär.

Berättelser och bilder på återseenden

Nordiska museet och flera andra museer samlar in berättelser om vardagen i pandemitider. Tusentals berättelser finns nu samlade och nu samlar Nordiska museet också in berättelser och bilder på återseenden som blivit möjliga tack vare vaccinering mot covid-19. Särskilt bilder på efterlängttade kramar och möten mellan nära och kära önskas. Insamlingen sker digitalt och vänder sig till alla som har återförenats med någon närstående.

Nordiska museet har sedan grundandet 1873 dokumenterat livet i Sverige och Norden, både i kristid, fest och vardag. Bidragen blir en del av historien om pandemin som sparas för framtiden i Nordiska museets

arkiv. Insamlingen "Återföreningen – berätta om livet efter vaccinet" äger rum på minnen.se

Kramar i Bohusläns museums samlingar. Till vänster, syskonen Karin och Gösta Olsson samt Margit Olsson (Olofsson), 1927 i Saltkällan, Munkedal. Foto Oscar Färdig (1882-1978) Till höger, två män på ett fartyg, 1910-tal. Foto Sven Samuelsson (1873-1956)

Kvinnor som kämpade för politisk rösträtt för kvinnor

I tidigare nummer av Bohusarvet har du kunnat läsa om kvinnor i Bohuslän som kämpade för kvinnlig politisk rösträtt. I detta nummer får du möta ytterligare två av dessa kvinnor, Ruth Amundson och Selma Sahlberg.

Och just idag, när dessa rader skrivs, är det på dagen 100 år sedan som kvinnor för första gången hade rätt att delta i riksdagsval. Av Sveriges 28 valkretsar 1921 skedde valet i Malmö, Helsingborg, Landskrona och Lund den 10 september 1921. Dagen efter röstade 18 andra valkretsar och sista valdagen i valet 1921 var den 26 september i Norrbottens län.

Fler kvinnor än män röstberättigade 1921

Enligt Statistiska centralbyrån, som inrättades 1858 och ersatte Tabellkommissionen, deltog 47,2 % av de röstberättigade kvinnorna 1921 i valet. Valdeltagandet bland männen i samma val var 62 %. Vid denna tid fanns det drygt 150 000 fler kvinnor än män över 23 år, vilket var lägsta ålder att få rösta. Röstdeltagande skilde sig åt mellan landsbygd och städer, av kvinnor på landet röstade 45,5 % medan valdeltagande bland kvinnor i städer var 50,5 %. I vissa städer var valdeltagande bland kvinnor ännu högre, i flera skånska städer röstade 57,6 % av kvinnorna.

Temat om demokratins genombrott fortsätter i kommande nummer av Bohusarvet. Om du vill veta mer redan nu så finns en mängd fakta på Sveriges riksdags webbplats Ja må den leva! Demokratier uti hundra år.

Ruth Amundson.
Ur Bohusläns museums samlingar

Ruth Amundson

1887-1977

Jämställdhetskämpe och svensk riksdagspolitiker

När Ruth Amundson växte upp så sa fanns det lagar och regler i samhället som begränsade henne, bara för att hon var född som kvinna. En kvinna fick inte rösta i riksdagsvalet eller jobba med vad hon ville, något som Ruth tidigt insåg att hon ville arbeta för politiskt, för att försöka förändra. Hon ville att kvinnor skulle få samma förutsättningar och rättigheter som männen, och då särskilt rättigheterna att ha rösträtt och rätt till sin egen ekonomi.

Ruth växte upp i Ödsmål på Jordhammars gård med sin mamma Alfhild, pappa Andreas och två syskon. Familjen försörjde sig på jordbruk. Ruth tyckte om att spela teater, skriva och att prata inför människor, något som hon fick nytta av senare i livet.

Hon utbildade sig till sekreterare och började driva politiska frågor som handlade om jämställdhet, kvinnliga rättigheter och jordbruk. Hon beskrevs som en inspirerande talare med tydliga åsikter som kämpade för att samhället skulle bli bättre för fler människor.

Ruth Amundson i
fotograf Ingeborg
Enanders ateljé
1905.
Ur Bohusläns
museums samlingar

Ruth var bara 22 år när hon 1909 blev ordförande för den lokala föreningen för kvinnlig rösträtt och centralstyrelsemedlem i landsföreningen. Hon röstades in i Ödsmåls kommunfullmäktige för att sedan även väljas in i Stenungsunds kommunfullmäktige. I tidningsartiklar från tidigt 1900-tal kan vi läsa att Ruths väljare såg henne som en person som människor lyssnade på och att hon var stark nog att driva igenom sina frågor och på så vis påverka samhället som hon levde i.

När Ruth fyllde 50 år 1937, blev hon invald som landstingsman i Göteborgs- och Bohus läns landsting. Hon satt med i landstinget i nio år och blev sedan invald till riksdagen där hon var riksdagspolitiker fram till 1949, då hon gick i pension, 62 år gammal.

Ruth Amundson arbetade politiskt hela sitt vuxna liv för att kvinnor i generationer efter henne skulle få bättre förutsättningar i livet. Vid sin död 1977 hade hon med sin politiska närvaro öppnat upp nya dörrar mot ett mer jämställt samhälle.

Selma Sahlberg

1883 - 1972

Fotograf

Selma Sahlberg var en av de första kvinnorna som satsade på ett jobb som yrkesfotograf i Bohuslän. På 1800-talet var de flesta yrken mansdominerade och gick ofta i arv från far till

Selma Sahlberg,
självpporträtt 1925.
Ur Bohusläns
museums samlingar

son, men när fotografiet slog igenom med industrialismen, fanns det ingen föreställning om vem som skulle kunna arbeta som fotograf. Fotograf blev på så vis, ett av de första könsneutrala yrkena i Sverige.

Selma föddes i Torsby men flyttade med sin familj till Munkedal 1895. Efter en utbildning i fotoyrket 1909 flyttade hon till Granliden i Foss och startade en egen verksamhet som fotograf, i en ateljé intill Handelsföreningens filial. När hon inte var i ateljén och fotograferade porträtt, tog hon med sig kameran ut i landskapet och såg till att människor och hus i trakterna kring Munkedal bevarades för eftervärlden. Hon hade också många fotoupdrag för Munkedals Bruk.

Selma hade en hög arbetsmoral och var mycket noggrann med att de fotografier som hon levererade till kunderna skulle vara felfria. En assistent har berättat att Selma rättade till alla fel på plåtarna innan framkallning. Det kunde till och med hända att hon la till fler blommor på det färdiga fotografiet, än vad bruden hade haft i buketten i verkligheten.

Vid sidan av sitt jobb som fotograf engagerade sig Selma i kampen för kvinnlig rösträtt. Hon satt med i styrelsen i den lokala rösträttsföreningen i Munkedal, men föreningen mötte stort motstånd från samhället där. Selma var med och genomförde demonstrationer i Foss för lika och allmän rösträtt tillsammans med politikern Augusta Matilda Johansson och det Socialdemokratiska arbetarpartiet.

År 1926 kunde Selma köpa ett eget hus, Lyckebo i Möe i Munkedal. Hon bodde där tillsammans med sin mamma och sina syskon. Hon flyttade även sin ateljé dit, där hon drev sin verksamhet fram till 1960, då hon gick i pension.

När Selma Sahlberg dog, 89 år gammal 1972, hade hon med sitt modiga och inspirerande yrkesval banat väg för att andra kvinnor efter henne, skulle få arbeta med vilket yrke de ville.

Källor Bohusläns museums projekt MOD2021 (om Ruth och Selma), demokrati100.se och scb.se

Selma Sahlberg.
I anteckningarna
till fotot står:
Selma Sahlberg
1934 på sitt rum.
Ur Bohusläns
museums
samlingar

Förra numret av Bohusarvet innehöll en artikel om affektiva platser – platser som väcker känslor. Två av Bohusarvets läsare kände igen sig i att platser kan ha en väldigt speciell betydelse och betyda mycket för en. Rizah Sheqiri beskriver sitt Uddevalla i en dikt och Sávoi Alit Sjöberg berättar om en plats på Orust som vid första besöket väckte en stark lyckokänsla och känsla av storslagenhet hos Sávoi.

Klocktornet i Uddevalla 29 juli 2021.
Foto Rizah Sheqiri.

Hälsningar från Uddevalla (En hymn till Uddevalla)

Det är världen i miniatyr
I mitt vackra Uddevalla
Multikultur – vacker natur
stolt härifrån att vara;

Rent vatten blått hav
Dalar berg och fjäll
Sol från klar himmel
Ett bo att trivas väl

Att bevara historia
och rika traditioner
För frid och fröjd
Åt alla nationer...

Över hela världen
Såsom i hela Norden
Lycka fred och kärlek
Önskas från Byfjorden

Av Rizah Sheqiri

Uddevallabron 5 augusti 2021.
Foto Rizah Sheqiri.

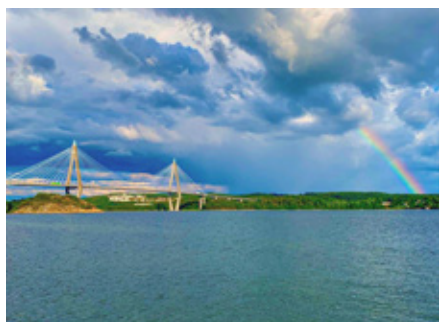

Foto Sávoi Alit Sjöberg

En plats som väcker lyckokänslor och känslan av storslagenhet
Det kom ett brev till Bohusarvet från Sávoi Alit Sjöberg som läst artikeln om affektiva platser i Bohusarvet 2021:2. Sávoi berättar att hon kände igen detta med att platser kan väcka starka känslor. Just det har hon upplevt på en plats på Orust.

Här följer utdrag ur Sávois brev.

Jag kände det som att jag måste skriva detta till Bohusarvet. Min man och jag har en tomt på Orust och jag känner mig befryndad med Bohuslän. Jag är född och uppvuxen i norra Sverige och jag flyttade söderut redan som 14-åring och har inte hittat hem mer än just i Bohuslän, även om jag inte bott mer än en sommar där.

Sedan många år bor vi i Velandan utanför Trollhättan, jag är konstnär och har min ateljé i Velandan.

I Bohusarvet finns en mycket tankeväckande artikel om affektiva platser. Att platser skapar känslor. Och på platser kan magi skapas. Just en sådan plats kom jag till 2002 på Orust när jag åkte runt och sökte efter ett ställe att köpa. Jag var till flera platser i Bohuslän, inte bara på Orust.

Jag hade hittat en annons, bland flera andra, där det fanns en fastighet till salu med en bild på mark på Orust nära Henån. Jag tog kontakt med mäklaren och fick anvisning på hur jag skulle ta mig dit.

Det var en smal väg och den tog slut vid ett hus så jag blev tvungen att lämna bilen vid huset och gå till fastigheten som var till salu. Det fanns ingen väg men man kunde gå över klippor och leriga marker. Jag gick där och plötsligt kände jag en fantastiskt god doft från gräset jag trampade på. Vaniljgräs har jag upptäckt att det är.

Det var en konstig känsla jag hade i mitt bröst allteftersom jag gick in på tomten, en slags lyckokänsla. Det kändes storartat. Jag har funderat många gånger senare över vad jag upplevde, men ordet

Foton Sávoi Alit Sjöberg

storartat kommer hela tiden tillbaka. Lycka.

Jo, vi köpte fastigheten. Det fanns ett litet sönderlaget skjul uppe på en bergsknalle.

Brevet fortsätter med att Sávoi berättar att hon sökte en utbildning på Orust där det krävdes att vara skriven på Orust för att bli antagen och Sávoi och hennes man flyttade därför till fastigheten de köpt på Orust. De bodde i tält första sommaren och byggde en stuga de skulle bo i. Allt gick bra förutom att deras katt Maja försvann och var borta i tre månader. Lägg namnet Maja på minnet!

Sávoi och hennes man flyttade tillbaka till Velandan, nära Trollhättan.

I brevet skriver Sávoi vidare:

Men platsen på Orust hade en otrolig dragningskraft på mig. Jag var ofta där ensam och sov över i vårt lilla hus. Jag hörde lodjuret morrjama utanför stugan på natten. Det var spännande. Då började jag undersöka gamla handlingar om trakten, Göpe är bohuslänska för

lodjur. Jag tänkte att det var Göpedalen vi köpt. Men så kom jag underfund med att det inte var Göpedalen utan Bergsdalen som var vårt. Bergsdalen. Det var intressant. Det hade varit ett båtsmanstorp. Båtsman Böna var det namn jag hittade, på 1600-talet. Det fanns en hel del information på biblioteket i Henån. På torpet hade bott människor som också haft inhysningar, fattigt folk, boende hos sig. Och någon gång hade man haft en liten flicka vid namn Maja, ett gårdsfolkets barn.

Jag hade stått ute och ropat på Maja, katten, när hon försvann och jag drömde på nätterna i tältet att det stod en liten allvarlig flicka vid min bädd och frågade mig varför jag ropat så. Men det var inte kusligt, det kändes ändå rätt, det var en flicka som hörde till platsen, tänkte jag.

Sávoi har funderat mycket över varför platsen har en sådan dragningskraft på henne. Hennes man känner inte alls samma för platsen. Sávoi har dna-testat sig och hennes dna som ärvs på modernet finns det fler som har i Bohuslän. Sávoi

funderar över om det kan ha varit så att människor på Orust vandrade norrut och senare blev samer. Att det kanske är så att hennes dna, nedärvt genom generationer, gör att hon känner sig befryndad – känner släktskap med platsen.

I brevet berättar Sávoi vidare att de troligen kommer att sälja Bergsdalen på grund av att området håller på att förändras, nya hus planeras att byggas, skog har huggits ned. Sávoi skriver att även om hon blir tvungen att lämna platsen fysiskt kommer Bergsdalen alltid att vara levande i henne.

Ett tag efter att brevet kommit hör Sávoi av sig igen och berättar att hon och hennes man tänkt om och nu planerar att behålla Bergsdalen och att "Båtsmanstorpets marker kommer att återuppstå".

Sávoi har lagt till ett Ps. i sitt brev:

Sávoi kommer från samiskans sel som betyder lugnt vatten. Alit har två betydelser, på Lulesamiska betyder det Upp mot väster och på Nordsamiska betyder det Blått.

Sommar, sommar, sommar...

Denna andra pandemisommar har flera av Bohusläns hembygdsförbunds medlemsföreningar arrangerat aktiviteter utifrån vad som varit möjligt att genomföra under en pandemi. Bohusläns hembygdsförbund har också varit delaktiga i ett par arrangemang. Så här kommer lite bilder från sommaren som gick.

Och så kan vi väl hoppas på att nästa sommar blir en sommar som den brukar vara – med en uppsjö av aktiviteter i kulturarvsföreningars kultur- och naturmiljöer!

Text och foto Marika Russberg där inget annat anges

Under en solig dag i juli samlades ett tjugotal personer på Bokenäs hembygdsgård för att lära sig slå med lie under ledning av Kjell "liemannen" Gustafsson. Kursen arrangerades av Bokenäs hembygdsförening, Bohusläns hembygdsförbund och Bohusläns museum.

I keps till vänster i bild, kursledare Kjell "liemannen" Gustafsson som hållit liekurser sedan 1980-talet.

Liar på rad väntar på att användas av deltagarna på liekursen på Bokenäs hembygdsgård.

Värdar för dagen, Bokenäs hembygdsförening, från vänster Gunilla Karlsson, som planerat och fixat med det praktiska för dagen, inte minst fika och mat; Anna Olsson, ordförande, och Gunnar Olhsson, tidigare ordförande.

Svenneby hembygdsförening firade 75-årsjubileum med en rad aktiviteter, bland annat en eftermiddag för barn vid Gotte-Lars stuga i Tegelstrand nära Hamburgsund. Bohusläns museums pedagog Elisabeth Corsander och Bohusläns hembygdsförbunds kulturarvskonsulent Marika Russberg var på plats med aktiviteter för barn. I hagen utanför Gotte-Lars stuga kunde barn prova på att tvätta som förr, göra bivaxljus, prova gammeldags lekar. I Gotte-Lars stuga gällde det att gissa vad vissa av föremålen använts till. Här berättar Elisabeth Corsander om hur det var att tvätta förr i tiden.

I år arrangerades Gustafsbergdagarna igen. Temat för dagarna var Kvinnlig rösträtt och besökare kunde, förutom att uppleva badorten Gustafsberg anno 1899, höra rösträttskampar agitera för kvinnlig rösträtt.

Här Ulrica Wallin som Gertrud Zachau, som du kan läsa om i Bohusarvet 2020:3.

Foto Harri Kantola

Gustafsbergdagarna arrangeras av Gustafsbergstiftelsen, Bohusläns museum och Bohusläns hembygdsförbund med flera.

Foto Harri Kantola

Jenny Gillerstedt i rollen som Anna Svärd. Anna gick klädd i för tiden typiska manskläder vilket väckte stor uppmärksamhet på sin tid. Här i samtal med Gustafsbergdagarnas konferencier Mats Randér från Gustafsbergs vänner.

Foto Harri Kantola

Här levererar bonden Johannes tång som användes vid de behandlingar som erbjöds badgästerna på Gustafsberg. Tången tas emot av duschblandaren som var ansvarig för att kallt och varmt vatten blandades till rätt temperatur för de olika behandlingarna. Badortsläkaren kontrollerar tången.

Från vänster Jan Uddén, John Rydbom och Anton Mittendorf. Foto Harri Kantola

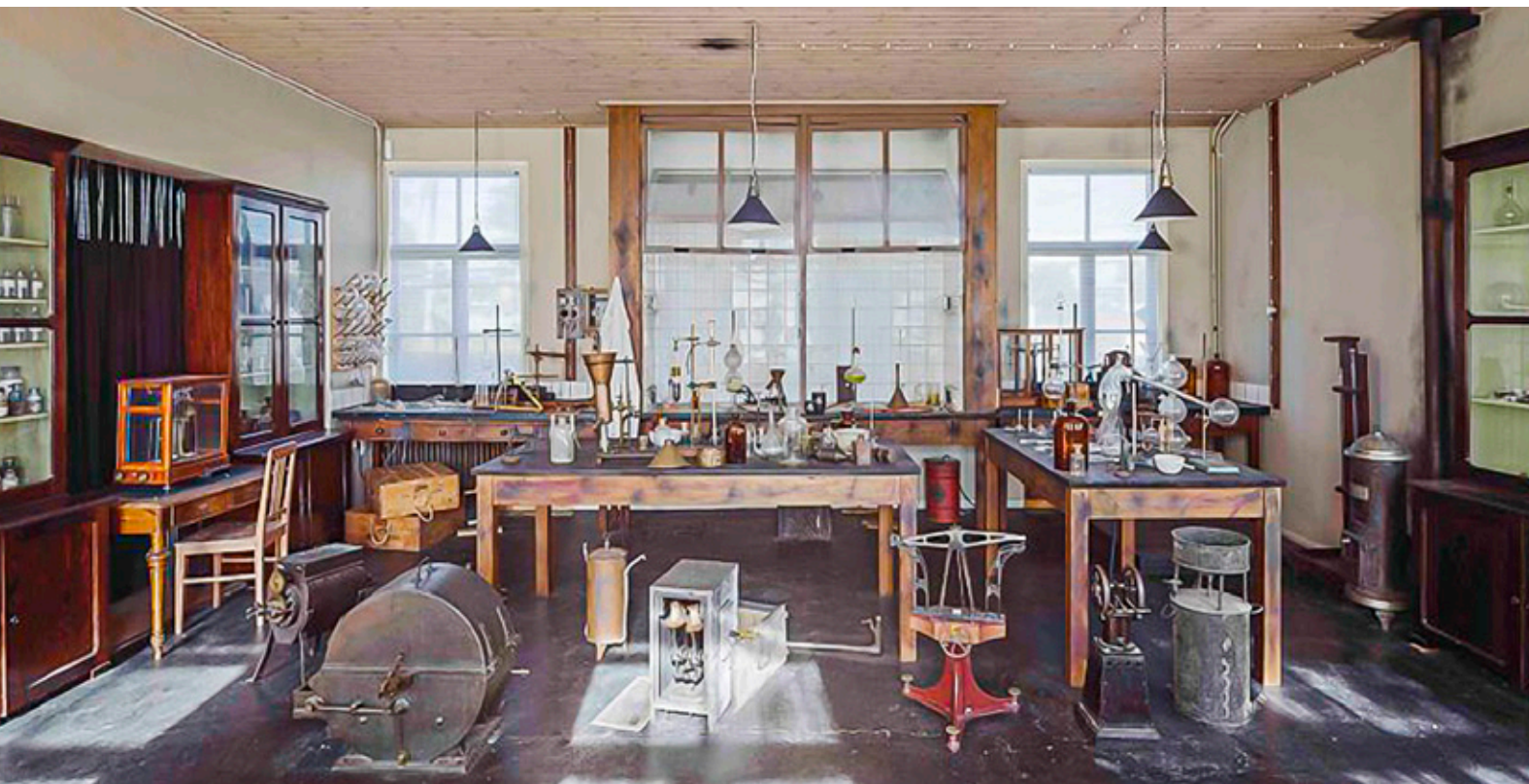
Vad hade Alfred Nobel i flaskorna?

I dessa dagar är Alfred Nobel aktuell – årets nobelpristagare tillkännages i oktober. Här kommer lite läsning om Alfred Nobel.

Nobelmuseum

Uppfinnaren Alfred Nobel var under en stor del av sitt liv en hängiven kemist. Vid sin död 1896 hade han laboratorier i anslutning till var och en av sina bostäder: i Paris, i San Remo och vid herrgården Björkborn i Karlskoga. Ett 40-tal glasflaskor, och all annan utrustning från laboratorerna, skeppades till Stockholm. Här blev föremålen stående i Nobelstiftelsens källare fram till 1946, och senare förvarades de på Tekniska museet. När Nobelmuseum i Karlskoga öppnade 1984 ställdes flaskorna fram i det rekonstruerade laboratoriet intill herrgårdsbyggnaden. Där blev de stående fram till 2017, när Margrit Wettstein första gången klev in i laboratoriet. Margrit funderade över hur säkert det var att ha flaskorna utställda på detta vis. Ingen visste vad flaskorna med turkost, gult och bärnstensfärgat innehåll var för kemikalier. Några flaskor hade etiketter, på andra var etiketterna skadade, vissa hade noteringar på italienska eller ålderdomliga namn. Flera av flaskorna var svåra att öppna efter alla år de varit öppnade.

Alfred Nobels laboratorium på Björkborn i Karlskoga.
Foto Alexander Mahmoud (CC BY)

Analys av innehållet i flaskorna

Nu har Nobel Prize Museum och Riksantikvarieämbetet tagit reda på vad flaskorna innehåller. Vissa kemiska analyser har utförts vid Kulturarvslaboratoriet i Visby, men merparten av analyserna har utförts vid Uppsala universitet, under ledning av Adolf Gogoll, professor i organisk kemi.

Målsättningen med det hela är att kunna hantera, förvara och visa flaskorna säkert samt att få reda på mer om Alfred Nobel.

Sara Norrehed, kemist vid kulturarvslaboratoriet var en av dem som utförde analysen av flaskorna. Innehållet i flaskorna visade sig till största delen vara standardkemikalier, som var vanligt förekommande i ett laboratorium på 1800-talet. Flaskorna innehöll till exempel salpetersyra och svavelsyra – två viktiga ingredienser för att tillverka dynamit, något som ju Alfred Nobel är upphovsmannen bakom. Flaskorna innehöll också krom i pulverform. Kemikalierna var mycket välbevarade och nu kommer en plan upprättas för framtida förvaring av samlingen.

Analysen av Nobels kemikalieflaskor är ett samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, Nobelprismuseet och Uppsala universitet.

Källa Riksantikvarieämbetet

Hembygdsforskare med intresse för kriminalhistoria

Tema hembygdsforskare fortsätter i Bohusarvet och i detta nummer får du möta Jan Nilsson som efter ett yrkesliv som polis började släktforskka efter pensioneringen. Jan tyckte att domböckerna var särskilt intressanta och djupdykningar i dessa har resulterat i fem böcker om brott begångna under senare delen av 1800-talet runt om i norra Bohuslän.

Det började med släktforskning

Jan är född och uppvuxen i Västerås och flyttade till Strömstad 1978 där han arbetade som polis i många år. Sedan drygt 16 år är han bosatt i Bullaren och numera pensionär. –Jag är intresserad av juridik och kriminalhistoria och efter flera års släktforskning, kom jag att trivas med gamla dammiga kyrkböcker och blev särskilt intresserad av domböcker. Allra mest intresse väckte brott begångna under 1800-talets andra hälft och tillämpningen av Missgärningsbalken (1734 års lag) och den senare införda Strafflagen, som först på 1960 talet blev ersatt av dagens Brottsbalk, berättar Jan. –Det blev också naturligt att börja gräva

Jan Nilsson

i domstolsprotokoll från bygden, företrädesvis de gamla socknarna i Tanums och även Strömstads kommun.

Jan vill hellre kalla det han ägnar sig åt för bygdeforskning än hembygdsforskning och menar att forskningen måste fokusera på specifika teman, som till exempel byggnader, brott, släkter och personer eller exempelvis yrkesgrupper. På sidorna 12–15 kan du läsa delar av Jans forskning kring barnmorskor i Bohuslän på 1800-talet och brott kopplade till några av barnmorskorna.

1800-talets värderingar – inte likhet inför lagen

På frågan vad det är som lockar med forskningen kring brott svarar Jan att det är sökandet efter svar – vad som hände och varför, som är hans drivkraft. –Jag sysslar nästan uteslutande med domstolsforskning. Det är spännande, och genom att studera protokollen framträder väldigt mycket om vardagsliv och människor. Dessutom får man en bra uppfattning om hur samhället fungerade och vilka värderingar som människor hade. Man får en bra inblick i hur människor levde, fattiga såväl som rika. Inför lagen var de väl ända lika kan man tänka, men så var det inte alltid, man får mycket tydliga indikationer på hur samhällets toppskick behandlades och vilken respekt de mötte.

–Domstolsprotokollen innehåller många bilagor och handlingar, skrivna av såväl lärda som "obildade" personer. Genom att läsa dessa förstår man att människor levde under vitt skilda förhållanden.

–Frågor som väcks hos mig är till

Fortsättning på sidan 20 ►►

Några av de böcker Jan Nilsson skrivit om brott begångna under andra halvan av 1800-talet.

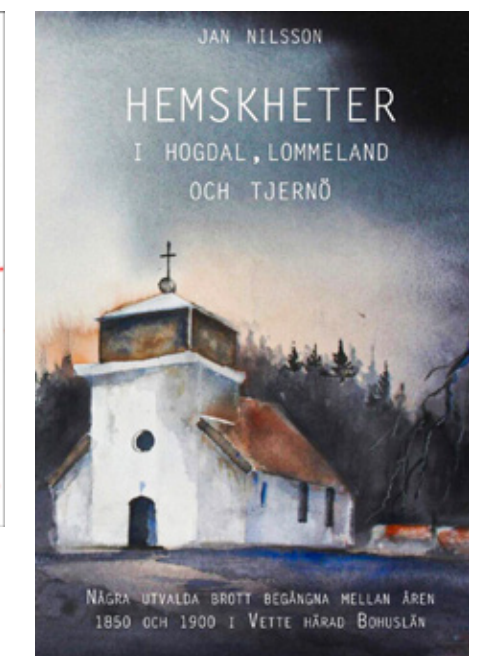

Källmaterial

Källmaterial

15 MORDBRAND PÅ SÖGÅRD, NAVERSTAD
BEGÅNGET: 25 OKTOBER 1898
GÄRNINGSMAN: HANNA ULFA KARLSOFFER FRÅN SÖGÅRD

Barnmorskor i Bohuslän på 1800-talet – två rättsfall

Att vara barnmorska i 1800-talets Sverige var nog inte alltid så lätt. För de som utövade sitt kall i städerna gick det nog an, men långt värre var det för de barnmorskor som verkade på landsbygden och i synnerhet i glesbygd.

Barnmorska på landsbygden

Barnmorskeverksamheten på landsbygden började ta fart under den senare halvan av 1800-talet. Anledningen var det Barnmorskereglemente som trädde i kraft 1856. Visserligen fanns tidigare utfärdade reglementen, men reglementet 1856 blev upprinnelsen till en mer organiserad utbildning som vid den här tiden fanns i Stockholm, Göteborg och Lund. Reglementet krävde också att examinerade barnmorskor alltid skulle anlitas vid förlossningar. Det var inga problem för de som bodde i städerna, men för de som var bosatta på landsbygden betydde det stora förändringar. Nu fick de inte längre anlita "kloka gummor", jordemödrar, grannar eller annan hjälp, utan examinerade barnmorskor eller läkare var det som gällde. Tanken var säkert god, men i praktiken var det många gånger omöjligt för landsortens kvinnor att följa bestämmelserna. Det blev nu straffbart att anlita annan hjälp än barnmorska. Trots det tog det många år innan barnmorskeverksamheten tog fart i de avlägsna socknarna. Den främsta anledningen var att det var socknen som hade ansvaret för att anställa barnmorskor. Ofta saknades pengar, intresse eller ibland, lämpliga kvinnor att utbilda.

Beslut om anställande av barnmorska

Naverstads och Mo prästgäll (pastorat) var tidigt ute med att anställa en barnmorska. Den 21 mars 1858 var det utlyst en gällstämma för Naverstad och Mo församlingar. Den sista januari samma år hade gällstämman beslutat att anställa en barnmorska och nu skulle de sista besluten kring detta tas. Ordföranden för gällstämman meddelade att kontakt hade tagits med Barnmorskeundervisningsanstalten i Göteborg och en plats fanns bokad. Man var överens om kostnaderna och en kandidat fanns också, nämligen hustru Christina Johannesdotter från Kaneröd i Mo. Men nu visade det sig att hon

var över 35 år gammal, och var därmed inte behörig. Frågan om hennes utbildning förföll således. Ordföranden tillkännagav därför sin stora ledsnad över att inte kunna fylla den utlovade utbildningsplatsen.

Nästa fråga att behandla var löneförmåner och arvoden för den barnmorska som man trots allt hade för avsikt att anställa. Fast lön skulle utgå med 2 koppar råg och 8 koppar havre för varje mantal årligen. Därutöver skulle arvode utgå för varje förlossning med:

- 4 riksdaler riksmünt* för 1/4 eller större hemman,
- 2 riksdaler riksmünt för hemman mellan 1/16 och 1/4,
- 1 riksdaler riksmünt för hemman under 1/16 och för torpare och mindre bemedlade.

För de som åtnjöt understöd från fattigvården skulle arvode om 1 riksdaler och skjutskostnad utbetalas av fattigkassan. För detta arvode var barnmorskan skyldig att stanna två dygn på varje förlossningsställe och vid behov även längre. Hon skulle också kompenseras med 40 öre riksmünt jämte fritt vivre. På grund av pastoratets stora landvidd skulle barnmorskan, om det var möjligt vara bosatt mitt i pastoratet.

När de ekonomiska besluten var tagna fattades bara en lämplig kandidat till barnmorskeutbildningen. Då anmälde närvarande Fanjunkaren och Svärdsmanen J. M. Wikström sin syster Margareta Wikström som kandidat. Han ansåg henne lämplig och sinnad för uppdraget. Hon var också beredd att efter avslutad utbildning ingå i församlingens tjänst såsom barnmorska. Och inte nog med det, Fanjunkare Wikström erbjöd sig också att själv bekosta hennes utbildning och även införskaffa de instrument som en barnmorska kunde behöva i sin utövning. Självklart accepterades erbjudandet. Då återstod frågan om Margaretas ålder. Den tidigare föreslagna kandidaten blev inte antagen på grund av sin ålder eftersom hon var över 35 år. Men Margareta var född 1820 eller 1823, i Kville (för Kville fanns inte födelseböcker kvar, de blev förstörda i en brand). I husförhörslängder fram till 1860 anges födelseåret till 1823, men därefter är 1820 angivet. I dödboken anges 1820 och att hon var född i Naverstad, men födelseplatsen var Kville. Antingen var Margareta 38 eller 35 år. Men troligtvis var Fanjunkare Wikströms erbjudande så generöst att man svalde hela konceptet utan att ifrågasätta Margaretas ålder.

Margareta Kristina Wikström

Margareta var född i Kville. Hennes far var Kronolänsman och familjen var stor. Strax efter Margaretas födsel flyttade hela familjen till Svarteberg (Vässje) och 1831 till soldatorpet Lustigkasen under Fressland i Mo socken. Eftersom Margaretas bror var Svärdsman och Fanjunkare hade han bra kontroll på olika militärboenden och lotsade sina syskon runt i Bullaren till lediga soldatorpet eller andra militiebostäder. Margareta kom därför att flytta till Torp (norr om Östad och Backa) samma år som hennes far dog, 1831. Därefter flyttade hon till militärbostället Hogar (några kilometer nordväst om

Naverstads kyrka). Där kom hon att stanna fram till sin död 1906. Det var således Hogar som blev barnmorskecentret i Bullaren under större delen av 1800-talets andra hälft.

Barnmorskeverksamheten under 1860-talet i Bohuslän

Margareta blev således den första examinerade barnmorskan i Bullaren. Hon började utöva sin verksamhet efter 1860, då hennes namn finns i olika dokument. När Margareta började sin utbildning 1858 var hon ensamstående och hade två oäkta barn, 6 och 12 år gamla. Det måste ha varit svårt många gånger att lämna hemmet, kanske i flera dagar, för att bistå vid en förlossning och ha två små barn hemma. Hennes uppoffringar var till stor hjälp för "bullingarna". I övriga Bohuslän var det betydligt sämre ställt med barnmorskor. I "Sundhetskollegii underdåniga berättelse" från åren 1862–1864 finns att läsa:

År 1862

Inom Häby distrikt måste oexaminerade helperskor ofta anlitas, i anseende till den vidsträckta verkningsskrets, som tillkommer barnmorskorna, hvaraf endast en finnes för hvarje härad med en befolkning af 8–9000 inneånare. Inom Strömstads distrikt ega blott staden Strömstad, Tanums och Nafverstads socknar examinerade barnmorskor; de öfriga socknarna hafva på sockenstämmorna alltid nekat att anslå lön åt barnmorskor.

År 1863

Folkets förtroende till barnmorskor tyckes ökas; dock anlitas ännu hjälphustrur, der examinerad barnmorska finnes. I Tanums distrikt är barnmorskeväsendet icke i behörigt skick. För 12 socknar finnas endast 3 examinerade barnmorskor, af hvilka 2 äro berättigade att nyttja instrumenter. Församlingarne vägra att anslå lön åt dem, och äfven der examinerad barnmorska finnes tillitas "hjelpgummor".

År 1864

Försöken att få barnmorskor anställda i de socknar, där sådana saknas, har icke lyckats; således, 7 barnmorskor för distriktets 3:ne städer Uddevalla, Kongelf och Marstrand, samt 7 för landsbygdens befolkning, utgörande 42 000 personer, fördelade på 26 socknar. Okunniga biträden anlitas för det mesta. I Tanums distrikt är barnmorskeväsendet i ett bedröfligt skick. I distriktets 12 socknar är det endast 3, nämligen Tanum, Nafverstad och Qville, som hafva examinerade barnmorskor; af dem äro 2 berättigade att bruka instrumenter."

Det var svårt att få landsbygdensbefolkningen att anlita examinerade barnmorskor. Dels fanns det i vissa socknar inte att tillgå och dels ansåg befolkningen att det var enklare att kalla på en närboende "gumma" som kunde hjälpa dem. Och inte minst – barnmorskan kostade pengar att anlita.

Vad sa lagen?

Trots att Barnmorskereglementet krävde att examinerade barnmorskor skulle anlitas, struntade man i att anlita dem. I reglementet står bland annat: "§32 De, som, utom i nödfall eller då Läkare eller examinerad Barnmorska icke är att

Johanna Mariana Hedén (1837-1912) barnmorska i Göteborg och initiativtagare till Göteborgs Barnmorskesällskap 1885 och till Svenska Barnmorskeförbundet 1866. Källa Svenskt kvinnobiografiskt lexikon

Barnmorskor i staden.

Sundsvalls Barnmorskesällskap 1887, samma år som sällskapet bildades. Initiativtagare till sällskapet var stadsbarnmorskan Amalia Henriksson (sittande längst ut till höger) och stadsbarnmorskan Anna Hydén (sittande längst till vänster). Amalia var ordförande i sällskapet under 34 år och Anna var sekreterare i 45 år. Bägge fick patriotiska sällskapets medalj efter lång och trogen tjänst. Foto Sundsvalls museum

tillgå, till förlossnings förrättande begagnar oexaminerad person, böte Sju R:dr 50 öre Riksmünt."

De första åren efter reglementets införande, var det sällsynt att ansvarsparagrafen användes, men ju längre tiden gick, desto fler fall finner man i häradsrätternas domböcker.

Två rättsfall från 1800-talet

Som nämnts ovan var Naverstad och Kville föregångare när det gällde att anställa barnmorskor. Det är därför inte konstigt att det finns rättsfall från dessa socknar som berör barnmorskor. Det första fallet är från Kville 1862 och det andra från Naverstad 1896.

1862 Underlåtenhet att anlita examinerad barnmorska I Kville pastorat fanns 1862 en examinerad barnmorska vid namn Christina Thorsbäck. År 1862 finns 212 födslar regist-

rerade i Kville socken, 19 i Bottna och 49 i Svenneby. Det ger totalt 280 födselar i det område Thorsbäck arbetade. Thorsbäck anlätades inte enbart vid förlossningar. Många gånger kallade folk på henne vid sjukdomar eftersom hon var billigare att anlita än läkare. Dessutom gjorde hon hembesök hos kvinnor som var långt framskridna i sin graviditet.

De flesta av de registrerade 280 förlossningarna genomfördes utan hennes hjälp. Dels anlätades andra kvinnor och dels var folk fattiga och ansåg sig inte ha råd med en barnmorska. Faktum var att de blivande föräldrarna var skyldiga att anlita examinerad barnmorska. Om de underlät att tillkalla sådan kunde de bötfällas. Det var exakt vad som hände 1862. Thorsbäck stämde flera fäder för deras underlåtenhet att tillkalla henne. Kan det vara så att hon ansåg sig ha för få förlossningar att bistå vid? Troligtvis ville hon ha fler uppdrag. Även en barnmorska skulle ju leva!

Thorsbäck stämde 16 olika fäder i Svenneby för att de underlåtit att kalla på henne när deras hustru skulle föda. Det var ett unikt mål. Det var säkert många som lyfte på ögonbrynet och undrade vad som stod på. Ville Thorsbäck skrämja eller visa andra sockenbor vad som hände om hon inte anlätades? Varför bara fäder från Svenneby? Frågorna var många.

Den 4 mars 1863 tog rättegången sin början. Åklagare Pettersson och tilltalade Johannes Svensson inställde sig. Svensson företrädde, genom fullmakt, alla övriga tilltalade fäder. Pettersson yrkade på ansvar för samtliga instämnda fäder och förde därmed Thorsbäck's talan. Svensson bestred naturligtvis åtalet. Han anförde bland annat: "...det Barnmorskan Thorsbäck afvisat såväl flera af dem, som andra i Svenneby socken, då de påkallat hennes biträde, med det besked att de kunde wända sig till gummor i socknen som förstode saken".

Han önskade även svar på frågan "...huru många mil man är skyldig resa i andra Härader för att söka henne."

Åklagaren ansåg emellertid att lagen var så tydlig på den här punkten att bestridandet skulle avvisas.

Svensson yrkade på uppskov, vilket åklagaren motsatte sig. Häradsrätten ansåg sig inte ha tillräckliga skäl för att avslå yrkandet, varför målet uppsköts till nästa lagtima ting.

På sommarteringet 1863 återupptogs ärendet. Nu inställde sig Thorsbäck personligen liksom de flesta åtalade fäder. Sju av de instämnda fäderna yttrade sig och vittnade bland annat om att Thorsbäck uppsökts men inte kunnat påträffas, ibland var hon ute på andra uppdrag, ibland ville hon inte medfölja och ibland (vintertid) omöjliggjorde väder och vind resande. Fäderna var upprörda över att hon ibland praktiserade utanför pastoratet när hon behövdes av boende inom pastoratet. Hon var ofta oanträffbar eftersom hon var ute på andra förrättningar som inte var förlossningar. Rättegången blev åter uppskjuten.

Nästa session var den 4 november 1863. Då inställde sig flera vittnen som alla styrkte de tidigare lämnade uppgifterna om att Thorsbäck var svår att anträffa. De hävdade också att det ibland var omöjligt att färdas på vägarna på grund av dåligt väder, dålig väderlek såsom mörker eller svårt yrväder. Dessutom var vissa förlossningar så hastigt påkomna att tid inte fanns för att söka Thorsbäck. De tilltalade fäderna hävdade vid denna rättegång att Thorsbäck's underlåtenhet att ställa upp

måste föranleda ansvar för henne. Åklagaren och Thorsbäck kontrade med att anmäla en hustru, Anna Maria Andersdotter, för att hon biträdd vid flera förlossningar. Stämningen var irriterad. Häradsrätten beslöt att åter uppskjuta målet.

På det lagtima vintertinget den 22 april 1864 avgjordes målet. För det första ansåg rätten att tillräckliga bevis för att fälla hustru Anna Maria Andersdotter inte fanns, varför hon friades. Vidare ansåg rätten att de fäder som varit förhindrade att tillkalla barnmorska på grund av väder och dåligt väglag inte kunde ställas till ansvar. Även de friades. Samma sak gällde för de som sökt men inte kunnat anträffa Thorsbäck. De övriga fäderna, sex stycken, fälldes för underlåtenhet att tillkalla examinerad barnmorska. Straffet blev böter, 7 kronor och 50 öre** för vardera. Thorsbäck blev dock inte kompenserad för uteblivet arvode och frågan är väl vad hon egentligen vann. Knappast några "popularitetspoäng" hos befolkningen i Kville.

1896 Avliden i barnsäng

Den 30 oktober 1896 avled Amanda Justina Tyft i barnsäng efter en svår förlossning. Dottern som Amanda Justina födde överlevde.

Familjen Tyft bodde på Edsäm. Mannen, Carl Edvin Tyft var båtsman, och familjen bodde i en så kallad lägenhet som var ensligt belägen. Någon farbar väg fram till bostaden fanns inte, utan det var en stig som nyttjades. Man kunde med en häst ta sig fram, men inte med något ekipage efter. Den 29 oktober märkte Amalia Justina att förlossningen var nära förestående. Hon sände sin man, Carl Edvin, till närmsta grannen på Ekelunden för att hämta grannfrun Carolina Persdotter. Hon vägrade att följa med, men på Carl Edvins enträgna begäran följde hon till slut med till Edsäm, dit de ankom klockan 11 på förmiddagen. Carolina märkte att Amanda Justina var sjuk, men hon födde emellertid ett välskapt flickebarn klockan 16.30. En timme senare blev dock Amanda Justina mycket sjuk och förlorade medvetandet. Hon vaknade till en stund senare och bad om vatten. Carolina föreslog då att de skulle tillkalla barnmorska, vilket Amanda Justina inte önskade. Hon ville istället ha en läkare. Carolina uppmanade mannen Carl Edvin att hämta läkare och han gick omgående hemifrån för att hos grannar skaffa skjuts till Tanum. Han kom dock tillbaka efter en stund eftersom han inte lyckats få skjuts. Klockan var nu omkring 3 på natten. Carl Edvin fick då gå till Tanum (12 kilometer) för att hämta doktor Willén. Vid 05.30 var Carl Edvin framme hos doktor Willén, men han vägrade att följa med. När Carl Edvin kom hem till sin hustru igen var hon död, hon hade avlidit klockan 05.30.

Eftersom dödsfallet skett i hemmet blev det ett ärende för kronolänsmannen, vars uppgift var att fastställa att "dödsfallet inte skett genom annans handaverkan". Om dödsfallet inte var "naturligt" var kronolänsmannen skyldig att anmäla dödsfallet till domaren i orten, som i sin tur hade till uppgift att besluta om eventuell obduktion och om kroppen kunde "kristligen begravas", vilket skulle meddelas pastorsämbetet i Naverstads socken.

I det här fallet beslutades att obduktion skulle genomföras. Den utfördes av doktor Willén som kunde konstatera att

dödsorsaken var främst förblödning i kombination med kvävning samt att förblödningen skett på grund av att efterbörden ej lämnat livmodern.

Kronolänsmannen var nitisk. Han beslutade att åtala Carolina för olagligt utövande av barnmorskeyrket.

På vintertinget den 15 januari 1897 avgjordes målet. Carolina hävdade att hon inte på något sätt varit aktiv vid förlossningen. Hon hade endast givit modern vatten och "sura droppar" för att lindra värken. Hon hade alltså inte handgripligen gjort något. Grannar till Carolina hade till rättegången inlämnat en skrivelse till rätten med bland annat följande innehåll:

"Som hustrun Carolina Persson i Edsäm kallats att svara för olagligt utförande af Barnmorskeyrket ... får [vi] upplysa att bemälda hustru Persson alltid ogera mottagit sådana uppdrag, men att grannar och bekanta vid sådant tillfälle som ordinarie Barnmorska ej i hast kan anbringas, hon har i flesta fall besökt ställen der svårligen i hast vederbörande kunnat i tid frambringas och hos så fattiga att de med bästa vilja ej kunna få någon annan, hon är af oss känd för så vidt skicklig i yrket, att i vanliga fall ingen annan behöfdes men har alltid vid minsta fara, befallt att hämta dels Barnmorska dels Doktor allt efter omständighet. Hon har mången gång i denna aflägsna trakt varit till stor nytta och nära nog outhärlig och i anledning häraf önska vi hon måtte för åtalet frikännas."

Även Doktor Willén hade avfattat en skrivelse:

"Hustrun Karolina Persson från Ekelunden inom Nafverstads socken, varder härmed förbjuden att taga annan befattning med någon förlossning, än att hon, för den händelse barnet skulle vara framfödt innan barnmorska hunnit anlända, får afnafla barnet och taga vård om detta."

Carolina hade ju inte heller gjort annat, än det som Willén medgav.

Häradsrätten meddelade följande utslag:

"Enär den utredning som i målet förekommit gifver vid handen, att svaranden [Carolina] endast i nödfall biträddt vid aflidna hustru Tyfts förlossning samt svaranden icke genom sitt härvid lemnade biträde kan anses vållande till hustru Tyfts död, pröfvar ... Härads Rätten rättvist att med stämningens ogillande fria svaranden från ansvar för åtalade förseelsen.

Lyckligtvis hade häradsrätten något mer sunt förnuft än kronolänsmannen. Man kan ifrågasätta länsmannens age-

Maria Gabriella Källander, (1863–1946). Barnmorska i Göteborg. Född i Skara. Fotograf Selma Sahlberg. Enligt fotografens noteringar: "Fröken Kjellander. Barnmorska från Göteborg, bosatt på Gläborg." Ur Bohusläns museums samlingar.

rande eftersom det efterkommande målet rörde mannen Carl Edvin Tyft. Länsmannen hade nämligen även instämt honom att ansvara för sin hustrus död! Målet var emellertid snabbt avklarat och i utslaget sades bland annat:

"De i målet företedda handlingarne föranleda till det antagande, att svaranden [Carl Edvin] icke väntat sin hustrus nedkomst så tidigt, som densamma inträffade, och enär den för orten anställda barnmorska varit för tillfället å annat håll upptagen, samt svaranden af denna omständighet nödgats anlita biträde af oexaminerad person, alltså och då hustru Tyfts tillstånd först efter förlossningen påkallat läkarehjelp, samt svaranden, redan han förgäfves sökt anskaffa skjuts, gående begifvit sig till Provincialläkaren i orten, som, då han icke medföljde till svarandens hem, väl icke ansett svarandens hustrus tillstånd lifsfarligt, pröfvar Härads Rätten lagligt med åtalets ogillande fria svaranden från ansvar så väl för vållande till hustruns död som äfven för användanade af oexaminerad person såsom biträde vid hustruns förlossning."

Glädjande nog gick även Carl Edvin fri från ansvar. Det nyfödda flickebarnet döptes sedan till Amanda Justina, efter sin mor.

Text Jan Nilsson, ordförande Bullarens hembygdsförening. Läs mer om Jan på sidan 11.

* 4 riksdaler riksmünt 1856 motsvaras av cirka 230 kronor år 2021, uppräknat med konsumentprisindex.

** 7 kronor 50 öre 1864 motsvaras av cirka 500 kronor år 2021, uppräknat med konsumentprisindex.

Jordemorsfärder. Målning av Carl Gustaf Berhardson, ©Bohusläns museum i Bohusläns museums samlingar. Carl Gustaf Berhardson var folklivsskildraren som genom sina målningar berättar om vardagsliv och vidskepelse i mitten av 1900-talet på öarna i mellersta Bohuslän. Berhardsons målningar

finns på digitaltmuseum.se och vissa av dem visas i Bernhardsonrummet på Bohusläns museum där också möbler och föremål från Bernhardsons hem finns.

På baksidan av sina målningar skrev Bernhardson om motiven, på denna målning baksida står: "Barselhjälp! Tre sätt av de många att under svåra strapatser hämta hjälp vid nedkomst i Kustbandet. Ordförklaring: Barsel är ett dialektalt ord för barnafödelse, nedkomst. Jordemor är en äldre benämning på barnmorska, oftast utan formell utbildning.

Om några äldre finnvävar från slutet av 1700-talet till början av 1900-talet

I Bohusarvet 2020:3 skrev Tom Lundin om finnväv och om finnväverskan Tora Johansson från Tjörn. Tom är professor emeritus vid Uppsala universitet och sommarboende på Tjörn sedan 1948. Tom beskriver sig själv som allmänt kulturintresserad och det stora intresset för finnväv väcktes under somrarna på Tjörn.

De äldsta finnvävarna

Den äldsta kända finnväven i Sverige ingår i de bonader eller vävar som påträffades i en vedlår i Överhogdals kyrkas sakristia vid en renovering av kyrkan 1910. Bonaderna är daterade till någon gång mellan år 1040 och 1170. Idag kan bonaderna ses på Jamtli, Jämtlands läns museum i Östersund.

I Bohuslän är det framför allt på Tjörn och i Inlands

Nordre Härad, delar av Stenungsunds och Kungälv kommun, som traditionen att väva dubbelväv eller finnväv har fortlevt från 1700-talet och fram till våra dagar. På Röhsska museet i Göteborg och på Bohusläns museum finns några äldre och stora vävnader från 1700- och 1800-talen.

I denna artikel presenteras några större och äldre finnvävar.

Olsbyväven

Väven kommer, enligt en tidigare ägare, sannolikt antingen från Skåne eller från Norrland. I Skåne har man veterligen inte vävt dubbelvävar av detta slag. Enligt en specialist vid Jamtli (Ulla Oscarsson, 2021) har denna typ av finnväv inte heller vävts i Jämtland. Ortsangivelsen utesluter också Jämtlands län. Mönstret känns väl igen från andra bohuslänska

Lejontäcket

Väv från 1774, sannolikt från Tjörn. Väven mäter 126 x 194 centimeter. Det är ett täcke för ett bröllopspar med initialerna A O S och S B D samt nere i högra hörnet väverskans initialer E M D. Väven är i mycket dåligt skick.

Väven finns avbildad i boken *Dubbelväv i Norden* av Hans Christensson.

En rekonstruktion av Lejontäcket av Stina Wallgren, Håлта.

finnvävar. Man kan med säkerhet fastslå följande:

Väverskan Anna var född 17 juni 1872 i Stenkyrka, gifte sig 1907 med Anders Nilsson (född 1870). Makarna bodde först i Göteborg, där maken var handelsman. De hade inga barn och flyttade senare till Olsby Västergård på Tjörn. Anna hette från början Anna Johannesdotter. Både hon och brodern

Säbyväven

Finnväven förvaras på Säbygården på Tjörn och är märkt ADD 1782. Den är vävd av Anna Britta Andersdotter år 1782. Hon var syster till Inger Kristina, gift med Kristian Pettersson, som började uppföra Säbygården 1804. Eftersom Anna Britta dog barnlös, fick systerdottern Malena Kristiansdotter ärva väven. Vid det senaste arvsfiktet ärvdes den av Per och Greta Nilsson, som senare skänkte den tillbaka till Säbygården.

Detaljbild Säbyväven.

Hans har i församlingsboken 1900-1908 antecknats med efternamnet Johansson. Likaså har syskonen Anna och Hans antecknats med namnet Johansson i bouppteckningen efter fadern år 1912. Familjen använde således efternamnet Johansson i stället för Johannesson under 1900-talets första årtionden. Väverskan Anna avled 1956. Uppgifterna har förmedlats av Mona Axelsson, Tjörn.

Väven är från 1905 och har måttet 156 x 225 cm och är i enskild ägo.

Olsbyväven.

Olsby ligger på Tjörn och Anna Johansson levde på Tjörn.

Bräckeväven

Vävnaden är signerad "Frida" och förvaras på Bräcke museum, Tjörns hembygdsförening. Alfrida Olsson var född i Nordre Bäck den 13 maj 1887, gifte sig 1915 och flyttade då till Backhus Spjärr (båda gårdarna också på Tjörn) och avled där 1967.

Bräckeväven med detaljer ur väven. Väven hängde på hedersplats i stora rummet hos väverskan. Mönstret heter "Urnan" och återfinns också på Olsbyväven och Säbyväven. Väven ägs idag av Tjörns hembygdsförening.

Referenser

Axelsson, Mona (2020) *Personlig kommunikation*.
Berg, Kerstin (1991) *Selma Johansson – väverska och hembygd-forskare i Södra Bohuslän*. Bohusläns museum, Uddevalla.
Christensson, Hans (2016) *Dubbeltväv i Norden*. Eget förlag, Vänersborg.
Elonsson, Ingvor (2020) *Personlig kommunikation*.
Grunditz, Anette (2020) *Personlig kommunikation*.
Ivarsson, Gudrun (2020) *Personlig kommunikation*.

Torsbyväven

Selma Johansson föddes 1889 på gården Stenliden i Torsby socken. Hon gifte sig aldrig och bodde kvar på gården hela sitt liv. Redan från unga år ägnade hon sig åt forskning om livet i sin hembygd, perioden från mitten av 1800-talet. Redan 1927 rapporterade hon om den kvinnliga hemslöjden i sin hembygd (Johansson, 1927). Hennes liv och gärning finns väl beskriven i Kerstin Bergs bok.

Selma Johansson var också en skicklig väverska, kanske speciellt när det gäller den bohuslänska finnväven. Selma avled 1954 och en icke obetydlig del av hennes kvarlåtenskap skänktes sedermera av hennes bror Carl till Torsby, Harestad och Lycke hembygdssförening. Föreningen äger Prästgårdslagårn i Torsby, vilken ligger bara någon kilometer från Selmas föräldrahem. I ett särskilt "Selma Johansson rum" förvaras Selmas allra första finnväv som hon vävde vid 24 års ålder.

Text och foto (där inget annat anges) Tom Lundin

Torsbyväven, vävd av Selma Johansson 1913.

Jahnsen, Gunilla (2019) *Personlig kommunikation*.
Jansson, Mona (2021) *Personlig kommunikation*.
Johansson, Selma (1927) *Kvinnlig hemslöjd i Torsby, Lycke och Harestads socknar i Bohuslän*. Fataburen, 55: sid. 51-56.
Lundin, Tom (2020) *Tora Johansson – finnväverska från Tjörn*. Bohusarvet nr. 3 sid 7-9.
Oscarsson, Ulla (2021) *Personlig kommunikation*.
Wallgren, Stina (2020) *Personlig kommunikation*.

Så blir vi yngre, inget vanligt förnygringsprojekt

En av de vanligaste frågorna inom föreningslivet generellt är den om hur vi får yngre att engagera sig. Så blir vi yngre började med just den frågeställningen som ett lokalt projekt för Heimbygda, Jämtland Härjedalens hembygdssförbund.

Handlar inte om unga utan om personerna i föreningen

Under de tre år som projektet pågick klarnade en bild av att svaret på frågan inte handlade så mycket om den diffusa gruppen "unga", utan om oss själva som är aktiva inom kulturarvsföreningar/hembygdssförelsen. Om de strukturer, attityder och kulturer som, oftast omedvetet, råder, och som på olika sätt stänger dörrarna till de där vi så gärna vill ha med. Att lösningen ligger i att ändra på oss själva, för att göra plats för fler och för nya målgrupper så att fler känner delaktighet och vill vara med och engagera sig.

Sedan 2020 pågår *Så blir vi yngre* som ett riksprojekt för att sprida insikterna och erfarenheterna från Heimbygdas projekt till hela landets hembygdssförelse. Arbetet sker till att börja

Kristina Ernehed är projektledare för *Så blir vi yngre*, ett projekt inom Sveriges hembygdssförbund.

Foto Anders Lundin

med genom webinarier som är öppna för alla föreningar som är medlemmar i Sveriges hembygdssförbund, samt genom att skapa ett rikstäckande nätverk för alla som är intresserade av och engagerade i frågor som på olika sätt rör detta.

I *Så blir vi yngre* kommer vi bland annat att ta upp hur vi kan nå barn och unga, men framförallt kommer vi att jobba med hur vi kan förändra oss själva för att bli mer öppna och välkomnande. Hur vi kan lyfta fram allt vi har att erbjuda på sätt som gör att fler kan förstå och ta till sig det, och hur vi kan visa varför hembygdssförelsen är högst relevant för samtiden. Målet för detta arbete är att vi ska bli en rörelse där alla generationer får plats, där vi lär av varandra och där kulturarvet förs vidare samtidigt som det utvecklas, växer och används.

Varmt välkommen att följa med!

Följ *Så blir vi yngre* på Facebook!

Text Kristina Ernehed

Så blir vi yngre-projektets nyhetsbrev – anmäl dig för senaste nytt inom projektet!

Lekolärbanken är en kunskapsbank som samlar aktiviteter och verksamheter inom hembygdssförelsen riktade till barn och unga. Syftet är att dels vara en samlingsplats som lyfter och synliggör hur många olika sätt det går att jobba på för att nå yngre, dels att ge konkreta och handfasta tips samt förmedla kontakter.

Hösten på Bohusläns museum

Programverksamheten har börjat komma igång igen efter att ha varit pausad under pandemins mest intensiva period och museet har återgått till de tidigare öppetiderna.

Det är fortfarande en pandemi i samhället och det präglar arbetssättet för alla museets evenemang och initiativ så att du kan känna dig trygg hos oss. Vår omställning till det nya normala är en process vi tar stegvis i takt med att vi ser en förbättring i samhället, även om restriktionerna har hävts.

MOD2021

Under 2021–2022 kommer utställningen MOD2021 visas på flera olika platser i Bohuslän. Utställningen berättar om hur den kvinnliga rösträttskampen såg ut i Sverige och lyfter fram flera modiga människor i Bohuslän som engagerade

Från utställningen MOD2021

sig och vigde sitt liv åt en kamp som gör att vi idag skulle kunna leva i ett mer jämställt samhälle. Den 8 mars 2022 öppnar utställningen på Bohusläns museum. För att se var utställning visas just nu, besök Bohusläns museums hemsida.

Vi fåglar

Coronapandemin har inneburit att människor vistas allt mer utomhus och intresset för djur och natur ökar. I utställningen möter du en grupp av de vilda djur som finns nära oss hela året – fåglar. Alla har vi någon relation till våra vingbärande vänner och nu har du chansen att bekanta dig mer med deras värld. Vi intar fåglarnas perspektiv i en humoristisk och tankeväckande utställning fylld med fåglar och en spännande multimediaupplevelse.

Till 9 januari 2022

Ingela Ihrman – A Great Seaweed Day

I utställningen finns stora skulpturer inspirerade av sjögräs. Ihrmans konstnärskap befinner sig mestadels i ett gränsland mellan skulptur, installation, video och performance, där relationen mellan människa och andra arter utgör en genomgående tematik.

Till 16 januari 2022

Mats Hjelm – The Other Shore

Mats Hjelmns videoinstallation är en poetisk reflektion över Atlanten som en övergång och passage mellan olika kontinenter. Verket gestaltar sökandet efter en identitet och ett sökande efter förflutet hemland, samt drömmen om en befrielse genom navigering till en ”annan” plats. Utställningen ingår i samarbetet med GIBCA Extended.

Till 21 november

Fortsättning från sidan 11

exempel: Hur uttryckte sig människor, frälse och ofrälse? Vad fanns det för värderingar, förutfattade meningar och så vidare? Hur fromma var egentligen kyrkans män? Man häpnar ibland.

Jan berättar vidare att det gäller att vara väl insatt i dåtidens lagstiftning för att till fullo kunna förstå domar och domskäl. –Man måste också kunna läsa dåtidens lagar på korrekt sätt, vilket också gäller idag, och tolka dem på rätt sätt, vilket kan vara svårt eftersom värderingarna var annorlunda på den tiden, som för min del oftast omfattar 1800-tal med Missgerningsbalken och Strafflagen.

–Det mest spännande är att följa ett ärende som kanske pågår under fem till tio rannsakingar och där utgången är oviss. Var utslaget rätt eller fel? Vad sade hovrätten om det överklagades? Ibland får häradsrätten rejäl kritik när

ett mål återförvisas till häradsrätten för en ny bedömning. Ibland är det intressant att ta del av obduktioner där fastställda dödsorsaker inte alls var som förväntat.

Tips till andra bygdeforskare

Till sist får Jan frågan om han kan ge några tips till andra som ägnar sig åt att forska kring en bygd? Jan framhåller särskilt vikten av källhänvisningar. –Man måste vara noga att notera källor och också ange hur de kan återfinnas. Detta handlar också om att ge möjlighet till andra som tar del av forskningen att själva kunna gå till källan.

En annan sak är att forskning kostar pengar, till exempel abonnemang på kyrkböcker. –Många forskar genom att bara söka information på internet, det ger inte hela bilden. –Du måste undersöka och leta i källorna för att vara

säker på att uppgifterna är korrekta.

En utmaning kan vara att tyda texter korrekt och Jan ger rådet att inte ge upp och att övning ger färdighet, förr eller senare släpper det.

Jan vill också lyfta att till exempel inom släktforskningen inte bara ange namn, födelse- och dödsdatum. –Försök att hitta levnadsöden, mer information om gårdar och platser och hur människorna levde.

Och till sist ytterligare ett par tips: –Dokumentera var du hittar information och var inte rädd för att dela med dig. Ge din forskning publicitet och gör den tillgänglig för andra personer som kan vara intresserade av den. Om du sparar allt i en låda eller kartong kan det sedan visa sig att allt arbete var förgäves om det kastas bort. Sparar du informationen på en dator så se till att det finns säkerhetskopior och att andra kan hitta dessa.

BOKTIPS

Upptäck Bohusläns magiska värld utan egen båt!

Av Marko T Wramén och Anna W Thorbjörnsson

Bohusläns skärgård är mycket uppskattad med sina fiskelägen, öar i tusental, salta bad och skaldjur och mycket mer. Många av platserna är tillgängliga för båtburna besökare men i den här boken ges tips om hur platserna kan upplevas även utan egen båt.

Med bilder och praktiska tips kan läsaren med hjälp av boken hitta vackra platser, fina badplatser, snorkling, restauranger och boenden som nås med bil, buss och/eller färja.

Författarna har stor erfarenhet av Bohuslän efter att ha växt upp här respektive seglat och dykt mycket i Bohuslän.

Villastaden Paradiset

– berättelser om människor, hus och utveckling under 120 år

Av Per Arne Skansen, Claes Caldenby, Bo Eek, Michael Eriksson, Leif Jebsen

Utgiven av Partille hembygdsförening och Partille Fastighetsägarförening

I villastaden Paradiset, som är ett vackert och trivsamt äldre villaområde, finns också mycket av Partille kommuns historia. Boken berättar om människorna, husen, fritidsaktiviteter, verksamheter och boken rymmer också en hel del kuriosa och anekdoter. De som bor eller bott i Paradiset, Paradisbor, bidrar med berättelser, bilder och minnen från Paradiset. Boken är omfattande och innehåller en bildskatt, flera av de historiska fotografierna har inte varit publicerade tidigare.

Boken handlar om Paradiset, men lika mycket om Partilles utveckling under 1900-talet fram till våra dagar.

Svartedalen – ett okänt paradiset på Bokenäset

En fotobok

Av Dag Renborg

Många i Bohuslän förknippar Svartedalen med det stora naturreservatet i Stenungsunds och Kungälv kommuner där Bohusleden går, men det finns ett Svartedalen på Bokenäset också. Även detta Svartedalen är naturreservat och här finns en bäckravins omgiven av ek- och bokskog med en del riktigt stora träd. Här finns också öppna ängsmarker och ett rikt djurliv med bland annat korp, kattuggla, gröngöling, spillkråka, strömstare och stjärtmes finns här.

Boken innehåller 150 foton tagna under olika årstider och med hjälp av dessa bilder får läsaren en mångsidig bild av Svartedalen på Bokenäset. Dag Renborg har gett ut fler fotoböcker, bland annat om Lysekil.

Ny ordförande för Sveriges Hembygdsförbund

Vid Sveriges Hembygdsförbunds riksstämman den 28 september i Örebro valdes Anna-Karin Andersson till ny förbundsordförande av en enhällig riksstämman och ersatte därmed Maria Norrfalk som hållit i klubban under fyra år. Anna-Karin Andersson bor i Nyhammar i Dalarna och har länge varit aktiv inom hembygdsrörelsen. Hon har bland annat varit 2:e vice ordförande både i riksförbundets styrelse och i Dalarnas Fornminnes- och Hembygdsförbund.

Till höger Sveriges Hembygdsförbunds nya ordförande Anna-Karin Andersson, till vänster Maria Norrfalk som varit förbundets ordförande de senaste fyra åren.
Foto Michael Johansson

Årets hembygdsförening

Rytterne hembygdsförening i Västmanland

Eftersom det 2021 är hundraårsjubileum för det första riksdagsvalet med allmän rösträtt ville Sveriges Hembygdsförbund i år uppmärksamma en förening som utmärkt sig i det demokratiska arbetet.

–Med sitt inkluderande arbetssätt

är föreningen en värdig vinnare, säger Jan Nordwall, generalsekreterare för Sveriges hembygdsförbund.

Så här lyder juryns motivering: Rytterne hembygdsförening har utvecklats till en engagerad och lustfylld mötesplats för hela bygden. Såväl äldre som yngre inkluderas i en verksamhet som erbjuder en mångfald av aktiviteter, både på hembygdsgården och ute i landskapet. Föreningens intresse och engagemang för barnens situation och engagemang för barnens situation förr och nu är föredömligt för hela hembygdsrörelsen. Rytterne hembygdsförening visar styrkan i rörelsens vision om en levande hembygd öppen för alla.

–Det är ett omfattande arbete som landets drygt 2000 hembygdsföreningarna lägger ner varje år. Det här vill vi uppmärksamma, bland annat med en utmärkelse, säger Jan Nordwall.

Utmärkelsen delades ut första gången 2016 och gick då till tre föreningar som fick ta emot priset ur prinsessan Sofias hand.

Källa Sveriges hembygdsförbund

Rösträttkampens sånger går att lyssna på igen

Det är nu 100 år sedan kvinnor för första gången fick rösta i ett riksdagsval, efter en lång kamp om att få sina röster hörda. Som inom många andra sociala och politiska rörelser hade musiken en given plats, men de sånger som hörde till den svenska rösträttsrörelsen i början av 1900-talet har fallit i glömska. Nu arbetar Marita Rhedin, lektor vid Göteborgs universitet, med att kartlägga vilka sånger som sjöngs och om musikens roll i kampen för kvinnlig rösträtt.

Sångerna var, menar Marita, medel för att stärka kampanjen, bygga upp en kollektiv identitet och artikulera ett gemensamt mål. Men kvinnorna och deras kamp kunde också kommenteras och kritiserats i sånger.

I forskningsprojektet är tillgänglig-

görande och iscensättning centrala perspektiv. Under våren 2021 har Estradkören från Göteborg, där Marita Rhedin själv är medlem, spelat in fyra av rösträttsångerna, med syftet att bland annat bredda tillgängligheten.
Källa Göteborgs universitet

Museer svämmas över av fornfynd

Statens historiska museer hinner inte ta hand om alla arkeologiska föremål som kommer in till myndigheten till exempel i samband med infrastrukturprojekt. En enda utgrävning kan ge tusentals föremål och museimyndigheten får inte tacka nej till fornfynd.

–Det finns inget som tyder på att inflödet av fynd kommer att minska, säger Elisabet Regner, ansvarig för de arkeologiska samlingarna.
Källa sr.se

Kulturarv som hotas av klimatförändringarna

Det är inte bara miljön och ekonomin som hotas av ett varmare klimat. Även människors kultur, identitet och traditioner påverkas. Vid Lunds universitet har forskare börjat dokumentera det kulturarv som klimatförändringarna hotar att urholka, och i värsta fall helt uttradera.

Guy Jackson, postdoktor vid Lunds universitets centrum för studier av uthållig samhällsutveckling, LUCSUS, är en av författarna till en litteraturstudie som belyser hur klimatförändringar riskerar att radera inhemsk kunskap och kulturarv hos olika, redan utsatta grupper och ursprungsbefolkningar världen över.

Litteraturstudien visar att kulturarv i första hand ses som något med materiellt värde, som en arkeologisk lämning eller en historisk byggnad. Vidare ses det som något som kan bli ett problem i framtiden, trots att vi vet att mycket av detta pågår redan idag.

Guy Jackson menar att det är problematiskt att det fortfarande är det materiella kulturarvet som är i fokus inom akademien. En alltför snäv syn riskerar dessutom att missa hur traditioner och kunskapssystem formar både individuell identitet och gruppidentitet. Dels kan förlust av inhemsk kunskap leda till minskad social sammanhållning, dels kan det leda till att ursprungsbefolkningar blir sämre rustade att hantera klimatförändringar eftersom de förlorar kontakten med sina traditionella sätt att leva.

Kulturarv som hotas av klimatförändringarna är bland annat begravningsplatser som försvinner på grund av havsnivåhöjningar; skogar på grund av minskad nederbörd, ökade temperaturer och bränder; glaciärer och våtmarker samt havsis i Arktis. Allt detta påverkar identitet, lokal kunskap och jaktmönster och ofrivillig migration leder till förlust av kulturell identitet.
Källa forskning.se

Nytt museum invigt

Den 22 september invigdes det nya statliga marinarknologiska museet på Djurgården i Stockholm. Museet Vrak – Museum of Wrecks låter besökaren dyka ner i det förflutna med hjälp av olika digitala lösningar.

Redan i första utställningen förflyttas besökaren till Östersjöns botten med hjälp av en omslutande filmupplevelse. Det mytomspunna vraket Resande man visas i skala 1:1 och presenteras med hjälp av hologram. Här kan besökaren uppleva känslan av att röra sig igenom ett gammalt skeppsvrak. På övervåningen, efter att besökaren stigit upp till ytan, finns möjlighet att utforska ett vrak genom verklighetstroga VR-dyk, arkivdyk och spel.

Museet inryms i en gammal båthall ritad av arkitekten Paul Hedqvist 1941.

Det nya museet är ett nav för vrak,

nya upptäckter och forskning runt hela Östersjön. Vrak är systemmuseum till Vasamuseet och ingår i Statens maritima och transporthistoriska museer.
Källa Nättidningen Svensk Historia

Släktforskningens dag – tema släktplatser

Släktforskningens dag firas nästa år den 15 januari och nu är det klart att temat blir släktplatser. Med temat vill Sveriges Släktforskarförbund inspirera till att ta reda på mer om platser, hemtrakter eller kanske bostäder som varit betydelsefulla för släkten. Med utgångspunkten i till exempel förfäders gård, torp eller hembygd kan ytterligare en dimension läggas till släktforskning och helt nya källor kan upptäckas.
Källa Rötter.se

Tv-serien Det sitter i väggarna kommer tillbaka

I serien får ägare lära känna sitt hus och dess förflutna, det handlar om både levnadsoden och byggnadsvård.

Efter att SVT meddelade att serien inte skulle fortsätta blev det näst intill publikstorm – många reagerade och önskade en fortsättning. Nu är det klart, nästa år kommer nya program. Just nu söker SVT söker medverkande till den kommande säsongen av serien.
Källa Nättidningen Svensk Historia

Alfons Åbergoriginal donerade till Nordiska Akvarellmuseet

Medan författaren Gunilla Bergström, en av Sveriges främsta bilderboksskapare, levde donerade hon de flesta av sina böcker till Nordiska Akvarellmuseet. Ett fåtal böcker blir kvar i familjens ägo och dessa deponeras på museet.

Gåvan är den största i museets historia och museet kommer att visa en utställning med originalböckerna om Alfons Åberg under 2022.

Källa Nordiska Akvarellmuseet

Ansvarig utgivare
Mats Ekberg

Redaktör
Marika Russberg, 0522-65 65 14
marika.russberg@bohuslansmuseum.se

Grafisk form och layout
Harri Kantola

Redaktionsråd
Anna Olsson, Marika Russberg och
Lars Rydbom

Bohusläns
hembygdsförbund

Bohusläns hembygdsförbund (Bhf)
Bhf är paraplyorganisation för 100 kulturarvsföreningar i Bohuslän och fd Göteborgs och Bohus län. Föreningarna är hembygdsföreningar, gillen, kulturföreningar, släktforskarföreningar, båtföreningar m.fl. Föreningarna arbetar med att bevara, använda och utveckla vårt gemensamma kultur- och naturarv.

Vill du stödja Bhfs arbete? Varmt välkommen som medlem och/eller prenumerant!

Medlemskap/prenumeration
Bohusarvet utkommer med 4 nr/år
Helårsprenumeration 100 kr inkl. porto
Prenumeration ingår i medlemskap i
Bohusläns hembygdsförbund 300 kr/år.

Plusgiro 523188-1 Bankgiro 303-8486
Skriv namn, adress och
medlemskap och/eller Bohusarvet,
eller ring eller maila, se nedan.

Kontakt
Box 403, 451 19 Uddevalla
bohuslanshembygdsforbund@bohuslansmuseum.se
hembygd.se/bohuslan

Bohusläns hembygdsförbunds ordförande
Ingrid Kennborn, ingrid@kennborn.se

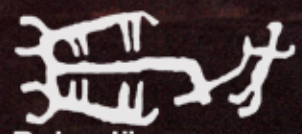
/ 0706-94 62 72

Kulturarvskonsulent Marika Russberg,
marika.russberg@bohuslansmuseum.se

/ 0702-38 99 80

 Tryck
Risbergs Information & Media AB,
Uddevalla 2021
ISSN 1654-2274

Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera och förkorta insänt material.

Bohusläns
hembygdsförbund